

Atlantska trgovina robljem u 16. i 17. stoljeću.

Ivančan, Mateja

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:801388>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-11**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Mateja Ivančan

**ATLANTSKA TRGOVINA ROBLJEM U
16. I 17. STOLJEĆU**

Završni rad

Zagreb, 2021.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA POVIJEST

MATEJA IVANČAN

**ATLANTSKA TRGOVINA ROBLJEM
U 16. I 17. STOLJEĆU**

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Ivana Jukić Vidas

Zagreb, rujan 2021.

Sadržaj

Uvod	1
1. Atlantske ekonomije Europe u 16. i 17. stoljeću : pregled	2
2. Sudjelovanje europskih kraljevstava u trgovini robljem	5
2.1. Portugal	5
2.2. Španjolska	5
2.3. Nizozemska	6
2.4. Engleska.....	7
2.5. Francuska	7
2.6. Prijevoz robova	8
3. Uloga afričkih kraljevstava u trgovini robljem.....	11
3.1 Afrička kraljevstva i njihovi društveni odnosi	12
4. Posljedice atlantske trgovine robljem.....	14
Zaključak	16
Literatura.....	17

Uvod

U ranom novom vijeku dolazi do velikih geografskih otkrića. Europljani su se posvetili istraživanjima i prekomorskim putovanjima. Europa se je upoznala s novim prehrambenim namirnicama, novim životinjskim i biljnim vrstama te novim luksuzom poput duhana i kave. Kraljevstva poput Portugala, Španjolske, Nizozemske, Engleske i Francuske dominiraju atlantskom trgovinom te se ubrzo stvara ekonomski sustav trgovine poznat pod nazivom Atlantski trokut (Europa - Afrika – Amerike) čija je najznačajnija djelatnost kontroverzna trgovina robljem koja je glavna tema ovoga rada. Glavna je teza rada da je Atlantska trgovina robljem značajno doprinijela ekonomskom razvoju europskih kraljevstava, ali je i trajno promijenila kulturne i demografske identitete Novoga svijeta. Kao glavni cilj želim objasniti pojam atlantske trgovine, prikazati njezin razvoj i osnivanje kompanija te navesti njezine posljedice.

Za opći pregled atlantske trgovine korištena je knjiga „Rani novi vijek“ autorice Volker – Rasor, zatim „Povijest svijeta – doba apsolutizma (17. stoljeće)“, čiji je glavni urednik Ivo Goldstein te Duikerova „World history“. Matthew Kachur sažeto i jasno piše o trgovini robljem te je njegovo djelo „Slavery in the Americas: The Slave Trade“ korišteno u ovom radu. Treba napomenuti kako je tema atlantske trgovine robljem slabo zastupljena u hrvatskoj literaturi te se zbog toga rad temelji većinom na stranoj literaturi.

Rad je podijeljen na četiri poglavlja. Prvo poglavlje *Atlantske ekonomije Europe u 16. i 17. stoljeću : pregled* donosi prikaz trgovine, objašnjenje što je Atlantski trokut, koja kraljevstva sudjeluju te čime trguju. U drugom poglavlju *Sudjelovanje europskih kraljevstava u trgovini robljem* navodi se način sudjelovanja u trgovini, kako su nabavljali i prevozili robove. Treće poglavlje *Uloga afričkih kraljevstava u trgovini robljem* ukazuje na to koliko je domaće stanovništvo Afrike bilo umiješano u trgovinu robljem i kakvu su imali korist. Zadnje, četvrto poglavlje *Posljedice atlantske trgovine robljem* govori o demografskim i kulturnim promjenama identiteta na prostoru Amerika zbog te trgovine.

1. Atlantske ekonomije Europe u 16. i 17. stoljeću : pregled

Europa je u ranom novom vijeku širila svoje geografske vidike. Trgovci su nastojali potražiti izravnu vezu s mjestima odakle dolazi proizvodnja da se smanji posrednička trgovina. Dominantna kraljevstva na području trgovine bila su kolonijalna Španjolska i Portugal, a nakon raznih političkih i vjerskih sukoba u Europi u 16. stoljeću sve manje se poštuju njihova sfera interesa koju je odredio papa ugovorom iz Tordesillasa te su sve značajnije u međunarodnoj trgovini još i Francuska, Engleska i Nizozemska.¹ Središte globalne ekonomije postaje Atlantik. Europljani su shvatili da je Afrika izvor jeftine radne snage te ubrzo dolazi do trgovine robljem.² Atlantski trokut je pojam koji označava trgovinu u smjeru Europa – Afrika – Amerike te ponovno Europa. Europljani su u Afriku donosili robu poput baruta, alkohola, vatrenog oružja gdje su kupovali crne robove te ih prevozili u Ameriku gdje su radili na plantažama, a iz Amerike su izvozili robu poput ruma, šećera, kave, duhana, pamučnih materijala.³ Također u Europi se u 16. i 17. stoljeću javlja doktrina nove ekonomske politike – merkantilizam. Ta doktrina zagovara politiku državne intervencije u gospodarstvo i trgovinu s ciljem povećanja državnog tj. monarhijskog bogatstva. Dolazi do natjecanja među monarhijama jer se smatralo da bogatstvo jedne države može narasti samo na račun druge. Osnivaju se trgovačke kompanije, donose razni zakoni o plovidbi, povećavaju se carinske pristojbe. Važan je bio izvoz dobara koji se je poticao za razliku od uvoza.⁴ Smatralo se da je količina metala te poluga koje posjeduje zemlja mjerilo bogatstva te zemlje. Jedno od načela bilo je smatranje da je važan faktor samoodrživosti države i njene moći velika populacija stanovništva. Prijelaz iz plaćanja u naravi u plaćanje novcem doprinio je razvoju nove ekonomske politike. Metali poput zlata postali su univerzalno sredstvo za dobivanje drugih roba. Merkantilizam je doživio svoj vrhunac s razvojem apsolutizma.⁵

Ubrzo je trgovina robljem postala najvažnija djelatnost trokutne trgovine. Za rad na plantažama poput onih na kojima se uzgajala šećerna trska uskoro nije bilo dovoljno radne

¹ Anette VOLKER - RASOR, *Rani novi vijek*, Zagreb, 2016., 69. – 72.

² William J. DUIKER & Jackson J. Spielvogel, *World history*, Wadsworth, 2010., 411.

³ VOLKER – RASOR, *Rani novi vijek*, 97. – 104.

⁴ Ivo GOLDSTEIN, *Povijest svijeta – doba apsolutizma (17. stoljeće)*, sv.10, Zagreb, 2008., 476. – 477.

⁵ Jonathan DEWALD, *Europe 1450 to 1789: Encyclopedia of the Early Modern World*, Vol. 4., New York, 96. – 97.

snage lokalnog stanovništva te je došlo do sve veće potražnje afričkih robova. Došlo je do povećanja uzgajanja šećerne trske zbog toga što je šećer zamijenio med kao glavni zaslađivač. Brodovima su robove iz Afrike slali na plantaže u Brazil i Karipske otoke.⁶ Engleski mornari su počeli nazivati putovanje brodova s robovima iz Afrike do Karipskih otoka „Srednji prolaz“ jer su se Karipski otoci nalazili u sredini atlantskog trokuta.⁷ Posebno orijentiran na šećer je bio Barbados nakon što Brazil nije mogao više sam zadovoljiti europske potrebe. Šuma na otoku je potpuno posječena kao bi se zemlja mogla iskoristiti za uzgoj. Na Barbados je u periodu od 1640. i 1700. godine uvezeno oko 135 000 crnih robova. Nakon šećerne trske na plantažama po količini je prednjačio duhan, pamuk i indigo.⁸ Osim smanjene dostupnosti i ponude bijele radne snage u kolonijama uzroci prijelaza na robovsku snagu su poboljšana i dostupnija ponuda robova zbog razvoja atlantske trgovine te predodžba o inferiornosti afričkih crnaca.⁹

Trgovina robljem postala je značajan dio razvoja ekonomije, na tisuće ljudi je bilo uključeno u njeno djelovanje. Europljani su imali velike profite koje su im omogućavale plantaže.¹⁰ Sama trgovina bila je vrlo skupa. Trebalo je opskrbiti brod, unajmiti posadu te prikupiti robu za što je trebalo oko četiri mjeseca. Većina robova u Amerikama je bila prodana na kredit, a vlasnici plantaža su često u zamjenu za robove davali svoje proizvode i robu koju su Europljani trebali prodati na povratku u Europu.¹¹ Trgovina robljem bila je riskantna zbog oluja, brodoloma i pirata, a mnogi robovi su umirali na putovanjima što je također izazivalo gubitke. Ulaganje u ovu trgovinu bilo je unosno, no ne sigurno poput ulaganja u prijevoz druge robe npr. šećera, tekstila, ugljena.¹² Oko 80 posto proizvodnje sa plantaža šećerne trske prodavano je na svjetskim tržištima. Neka ropska društva iz Novog svijeta su uzgajala jako malo uz proizvodnju šećera pa da bi nahranili svoje robove uvoz dobara bio im je od izuzetne važnosti.¹³ Plaćanja su često kasnila. Trgovci robljem su često bili prisiljeni davati robu na kredit plantažerima. Osnovane su razne europske

⁶ DUIKER, *World history*, 413.

⁷ Matthew KACHUR, *Slavery in the Americas: The Slave Trade*, New York, 2006, 29.

⁸ VOLKER – RASOR, *Rani novi vijek*, 99.

⁹ VOLKER – RASOR, *Rani novi vijek*, 99.

¹⁰ KACHUR, *Slavery in the Americas: The Slave Trade*, 30.

¹¹ KACHUR, *Slavery in the Americas: The Slave Trade*, 36.

¹² KACHUR, *Slavery in the Americas: The Slave Trade*, 38.

¹³ Robert William FOGEL, *Without Consent or Contract: The Rise and Fall of American Slavery*, New York, London, 1989., 22.

trgovačke kuće koje su posredovale između trgovaca i plantažera te dogovarale uvijete prodaje robova.¹⁴

Europu je obuzela potraga za novim i atraktivnim delikatesama i proizvodima. Uvoz se je u 16. stoljeću udvostručio. Uvezene su nove namirnice koje su promijenile potrošačke navike europskog stanovništva. Došlo je do mijenjanja oblika življenja. Javili su se noviteti poput stanke za pušenje i novi prostori za druženje – kavane.¹⁵ Iz Amerike se izvezio kakao, duhan, vanilija. Otkrivena je biljka indigo, također je otkriveno dobivanje karminsko crvene boje od štitastih ušiju s kaktusa te je boja postala vrlo tražena.¹⁶ Europljani, a i Amerikanci su često nove prehrambene proizvode uspoređivali sa onima koji su bili njima poznati. Uspoređivali su avokado sa kruškom, a guavu s jabukom.¹⁷

Robovi iz Afrike počeli su uzgajati u Novom svijetu razne afričke prehrambene kulture poput lubenice, trputca, i jama. Nove kulture uzgajale su se većinom u vrtovima maronskih zajednica, čiji članovi vode porijeklo od izbjeglih robova, te na poljima slobodnih crnaca. Europljani su u Ameriku donijeli konje i stoku kojih do tada tamo nije bilo.¹⁸

¹⁴ DEWALD, *Europe 1450 to 1789: Encyclopedia of the Early Modern World*, Vol. 6., 76.

¹⁵ VOLKER – RASOR, *Rani novi vijek*, 83.

¹⁶ VOLKER – RASOR, *Rani novi vijek*, 73

¹⁷ Jeffrey M. Pilcher (ed), Rebecca Earl, *The Oxford Handbook of Food History*, Ney York, 2012., 7.

¹⁸ PILCHER (ed), EARL, *The Oxford Handbook of Food History*, 6.

2. Sudjelovanje europskih kraljevstava u trgovini robljem

2.1. Portugal

Početak 16. stoljeća na istočnu obalu Afrike su došli Portugalci te su nastojali duž obale graditi niz utvrda kako bi kontrolirali trgovinu na tom području. Željeli su imati monopol nad zlatom. S vremenom kako su se razvijale trgovinske veze s Afrikom počeli su zamjenjivati europske robove s afričkima.¹⁹ Portugalci su slali robove na atlantske otoke koje su kolonizirali poput Azorskih otoka, Zelenortskih otoka i otok Madeira da rade na plantažama šećerne trske. Prvi afrički robovi su dovedeni u portugalski Brazil 1538. u malom broju. Broj crnih robova se je značajno povećao nakon 1580. godine te su činili dvije trećine populacije sjevernog Brazila. U tom periodu Brazil je bio glavno tržište za afričku trgovinu robljem. Smrtnost je bila visoka te je potražnja za robovima bila stalna.²⁰ Manji broj crnih robova koji su imali sreće dovedeni su u Portugal gdje su bili kućni robovi i živjeli su u boljim uvjetima.²¹

2.2. Španjolska

Uz Portugal u 16. stoljeću u trgovini robljem značajno sudjeluje i Španjolska. Koja je u svojoj trgovini robljem koristila tri ekonomska sustava. Prvi sustav na samom početku 16. stoljeća bio je licencirani. Nastojao je stvoriti prihode za krunu i spriječiti krijumčarenje. Trgovci su imali licencu kojom su mogli kupovati robove samo od Portugala. Sljedeći sustav je bio sustav ugovora prvenstveno s Portugalom poznat pod nazivom *asiento*.²² Punog naziva *asiento de negros* je bila koncesija za uvoženje crnih robova u španjolske kolonije u Americi. Španjolska kruna je tako sklapala ugovore sa Španjolcima i trgovačkim kompanijama Engleske, Francuske i Portugala koji su joj plaćali naknadu.²³ I treći sustav koji se je pokazao najuspješniji bio je sustav slobodne trgovine.²⁴ Godine 1518. kruna je dala dozvolu za direktni prijevoz robova

¹⁹ DUIKER, *World history*, 411. – 412.

²⁰ KACHUR, *Slavery in the Americas: The Slave Trade*, 33.

²¹ Lynn HUNT, T. R. Martin, B. Rosenwein, Bonnie Smith, *The Making of the West*, Boston, 2009., 425.

²² James A. RAWLEY, Stephen D. Behrend, *The Transatlantic Slave Trade : A History, Revised Edition*, Lincoln i London, 2005., 46.

²³ „Asiento“, *Proleksis enciklopedija online*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013., (<https://proleksis.lzmk.hr/9611/> - pristup 15.7. 2021.)

²⁴ RAWLEY, *The Transatlantic Slave Trade : A History, Revised Edition*, 46.

iz Afrike što se može uzeti kao službeni početak atlantske trgovine robljem. Dok je u Portugalu kruna imala monopol nad trgovinom robljem u Španjolskoj je to imao ceh u Sevilli, takozvani *consulado* koji je imao svoju podružnicu u Cadizu. Trgovci koji su živjeli negdje drugdje u Španjolskoj mogli su postati članovi seviljskog ceha putem opunomoćenika te je u ime ceha i njima bilo omogućeno trgovati.²⁵

2.3 Nizozemska

Za vrijeme Osamdesetogodišnjeg rata (1568. – 1648.)²⁶ Nizozemska se je uspjela odcijepiti od Španjolske i postala je jedna od najvažnijih europskih sila u trgovini robljem. Imali su izuzetno velik udio u trgovini s obzirom na veličinu zemlje.²⁷ Preuzela je od Portugala vodstvo u trgovini mirodijama te je stekla prevlast na Atlantiku. Osnovane su kompanije za putovanja na velike udaljenosti (*compagnien Van Verre*). Zbog rizika i raznih nesreća koje su se događale na putovanjima više kompanija se je ujedinilo u jednu – *Ujedinjenu Istočnoindijsku kompaniju*. Kasnije je osnovana *Zapadnoindijska kompanija* koja je trgovala na području Rakove obratnice i Rta Dobre nade.²⁸ Ona je imala razne trgovačke privilegije te joj je bio osiguran monopol nad razmjennom dobara između zapadne Afrike i Amerike. Kompanija je bila ovlaštena voditi rat sa lokalnim stanovništvom odnosno upotrijebiti silu ako bi zatrebalo.²⁹ Nizozemska je 1630. godine osvojila područje sjevernog Brazila, zbog velikog broja plantaža šećerne trske trebala je radna snaga i tako se je i ona okrenula trgovini robljem.³⁰ Također je osvojila otoke Tobago i Curacao.³¹ U njihovoj koloniji Nova Nizozemska, koja je kasnije postala Engleska kolonija New York, također su

²⁵ RAWLEY, *The Transatlantic Slave Trade : A History, Revised Edition*, 50.

²⁶ Osamdesetogodišnji rat ili Nizozemski ustanak naziv je za sukob između Španjolske i pobunjenih područja u Nizozemskoj. Filip II. želio je u Nizozemskoj provesti protureformaciju što je izazvalo pobunu. Ustanak je započeo 1568. godine. Sjeverne pokrajine su se ujedinile u Utrechtsku uniju te su 1581. godine proglasile samostalnost od Španjolske i nastala je Republika Ujedinjena Nizozemska. Rat je trajao uz prekide sve do 1648. te je Westfaljskim mirom priznata neovisnost Nizozemske. „Nizozemska“, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, Leksikografsko izdanje Miroslav Krleža*, 2021., (<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=43943> pristup 20. 8. 2021.)

²⁷ RAWLEY, *The Transatlantic Slave Trade : A History, Revised Edition*, 69.

²⁸ GOLDSTEIN, *Povijest svijeta – doba apsolutizma (17. stoljeće)*, sv.10, 2008., 465. - 467.

²⁹ RAWLEY, *The Transatlantic Slave Trade : A History, Revised Edition*, 71.

³⁰ RAWLEY, *The Transatlantic Slave Trade : A History, Revised Edition*, 72.

³¹ GOLDSTEIN, *Povijest svijeta – doba apsolutizma (17. stoljeće)*, sv.10, 2008., 475.

se dopremali afrički robovi kojih je krajem nizozemske vladavine 1664. godine bilo oko 800 te su činili deset posto ukupnog stanovništva kolonije.³²

2.4 Engleska

Nizozemska trgovina slabi s vremenom kako Engleska postupno preuzima prevlast. Nakon što je Engleska donijela *Zakon o plovidbi* 1651. godine koji je zabranjivao stranim brodovima da trguju s engleskim kolonijama u Americi i da uvoze robu u samu Englesku postali su najveća konkurencija Nizozemcima.³³ Imali su značajne posjede s plantažama šećerne trske u Srednjoj Americi – Santa Cruz, Jamajka i Barbados za koje su koristili robove iz Afrike kao radnu snagu.³⁴ Nakon što je u njihovoj koloniji Virginiji izbila nestašica radne snage počeli su dovođiti crne robove i u Sjevernu Ameriku te je donijet zakon 1662. godine kako su djeca rođena od strane majke ropkinje i sami automatski robovi.³⁵ Kako je potražnja za robovima rasla tako su osnovali trgovačku kompaniju *Royal African Company*, predviđa se da je ova kompanija u razdoblju od 1680. do 1688. godine prevela oko 68 000 robova iz Afrike u Ameriku.³⁶ Kao nusprodukt prerade šećera proizvodilo se novo alkoholno piće – rum. Prvi put se je pojavio četrdesetih godina 17. stoljeća na Karibima konkretno na Barbadosu, Engleskoj koloniji. Ta mala kolonija više je donijela bogatstva Engleskoj nego veće kolonije Virginija i Maryland zajedno na kojima se uzgajao duhan.³⁷

2.5 Francuska

Francuska je bila zadnja koja se je značajno uključila u atlantsku trgovinu robljem, krajem 17. stoljeća. Priključila se je nakon stjecanja otočja Guadalupe, Martinique,

³² KACHUR, *Slavery in the Americas: The Slave Trade*, 48.

³³ GOLDSTEIN, *Povijest svijeta – doba apsolutizma (17. stoljeće)*, sv.10, 2008., 477., 180.

³⁴ GOLDSTEIN, *Povijest svijeta – doba apsolutizma (17. stoljeće)*, sv.10, 2008., 475.

³⁵ KACHUR, *Slavery in the Americas: The Slave Trade*, 43. – 44.

³⁶ RAWLEY, *The Transatlantic Slave Trade : A History, Revised Edition*, 134. – 135.

³⁷ Linda CIVITELLO, *Cuisine and culture*, New Jersey, 2008., 127. - 128.

Santo Domingo kao svojih kolonija na području Karipskih otoka.³⁸ Osnovana je *Francuska Zapadna Kompanija*. Najviše je trgovala u Africi na području Senegala.³⁹

2.6. Prijevoz robova

Afrikance su otimali takozvani lovci koji su radili za trgovce robovima te im je jedan od najvećih strahova, jednom kad su bili zarobljeni, bio da će ih pojesti ta za njih neobična bijela stvorenja. Znali su im ponekad prisilno davati da piju alkohol, a potom bi ih okovali dva po dva i prisilili na brod. Mnogi su na brodovima patili od jakog proljeva i povraćanja te je čak postojao naziv za to – „krvavi tok“.⁴⁰ Robovi su tijekom putovanja bili smješteni u potpalublje te je svaki rob imao za sebe prostora otprilike 1.8 metara u širinu i 0.8. metara u visinu. Potpalublje je bilo prilično loše mjesto za robove. Postojalo je samo šest takozvanih zračnih rupa promjera 13 cm. Kada je more bilo uzburkano ili kad je padala kiša te rupe su bile zatvarane i tada ne bi bilo svježeg zraka uopće.⁴¹ Žene na brodovima nisu bile vezane, tako su mornari imali neograničen pristup njima, a silovanje na brodovima je bila uobičajena pojava. Slobodno kretanje žena po brodovima znalo im se je obiti o glavu, znale su tko je pijan na dužnosti, mogle su saznati gdje drže ključeve za zaključana vrata te gdje drže lance i okove. Žene su postale bitne u sudjelovanju i organiziranju brodskih pobuna.⁴² Većina zarobljenika bila je između 14 i 35 godina. Brijali su im glave i skidali gole te ih poslali na tromjesečno putovanje. U skućenim i lošim uvjetima jedna četvrtina robova je umrla na putu.⁴³

Za razgibavanje posada ih je tjerala na skakanje okolo po palubi što je ubrzo dobilo naziv „ples robova“.⁴⁴ Za vrijeme jakog ljuljanja broda često su bili razbacivani okolo i sva koža na laktovima bi bila izguljena do kosti. Za obavljanje nužde dobili bi nekoliko kanti. Oni koji su bili vezani lancima i nisu ih mogli dohvatiti bili su prisiljeni olakšati se tamo gdje su i ležali. Na brodovima je uvijek bio i liječnik koji bi se pokušao brinuti o robovima, no to je vrlo malo značilo. One koji su preminuli

³⁸ GOLDSTEIN, *Povijest svijeta – doba apsolutizma (17. stoljeće)*, sv.10, 2008., 475.

³⁹ RAWLEY, *The Transatlantic Slave Trade : A History, Revised Edition*, 72.

⁴⁰ CIVITELLO, *Cuisine and culture*, 124. – 125.

⁴¹ KACHUR, *Slavery in the Americas: The Slave Trade*, 56. – 58.

⁴² CIVITELLO, *Cuisine and culture*, 125.

⁴³ HUNT, *The Making of the West*, 523.

⁴⁴ KACHUR, *Slavery in the Americas: The Slave Trade*, 56.

na brodu samo su bacali u Atlantski ocean.⁴⁵ Dodatna muka za zarobljenike bila je loša hrana. Dobivali su konjski grah u sluzavom umaku koji su prezirali. Ponekad su im davali njihovu izvornu hranu poput jama, riže i palminog ulja. Neki zarobljenici su pokušavali izvršiti samoubojstvo izgladnjivanjem i odbijanjem hrane, takve su bičevali i tjerali da jedu, ponekad bi im na silu otvarali čeljust.⁴⁶

O pobunama Afrikanaca na brodovima svjedoče razni brodski dnevnici i zapisi. Vlasnici brodova su s namjerom da ih spriječe počeli sve više ulagati u vatreno oružje, okretnu pušku, topove te dodatnu posadu za nadziranje robova. Bilo im je važno održavanje discipline. Zarobljenici koji su podigli ustanke na brodovima rijetko kad su uspjeli preuzeti kontrolu. Jako mali broj njih se uspio ikad vratiti u svoju domovinu.⁴⁷ Brodovi koji su bili veliki i koji su izgubili više posade zbog bolesti na putovanju imali su veće šanse za izbijanje pobune. Čim je brod bio veći više robe se je ukrcavalo, a time su zarobljenici imali više vremena za izbijanje pobune. Tri do pet puta češće su bile pobune na brodovima koji trguju na području Senegambije, Sierra Leone, Privjetrinskih otoka što se pripisuje upravo dužem zadržavanju na obali te nešto značajnijem mortalitetu članova posade. Smatra se da je rizik od pobune rastao kada je velik udio robova na brodu bio iz istog sela ili iste zajednice.⁴⁸

Na stopu smrtnosti utjecalo je mjesto odakle su krenuli na put, duljina putovanja, količina žena i djece na brodu te najvažniji utjecaj u kakvom su stanju robovi bili prilikom ukrcaja. Posada broda ih je nastojala hraniti i liječiti onoliko koliko su im tadašnji standardi omogućavali, ali ne zato što im je stalo do njih kao ljudi nego zato što samo zdravi rob koji dobro izgleda donosi zaradu. Neki su iz očaja skakali s brodova sa željom da se ubiju, pa su se Europljani dosjetili stavljati mreže sa strane koje bi hvatale potencijalne skakače. Pretpostavlja se da je oko milijun afričkih crnaca umrlo na putovanju oceanom.⁴⁹

⁴⁵ KACHUR, *Slavery in the Americas: The Slave Trade*, 58. – 60.

⁴⁶ CIVITELLO, *Cuisine and culture*, 126.

⁴⁷ David RICHARDSON, "Shipboard Revolts, African Authority, and the Atlantic Slave Trade", *The William and Mary Quarterly*, Vol. 58, No. 1, New Perspectives on the Transatlantic Slave Trade, 2001., 69. – 92.

⁴⁸ RICHARDSON, "Shipboard Revolts, African Authority, and the Atlantic Slave Trade", 69. – 92.

⁴⁹ KACHUR, *Slavery in the Americas: The Slave Trade*, 60. – 62.

Nakon što su brodovima stigli u luku robovi bi bili oslobođeni lanaca te okupani, muškima bi obrijali brade, kože su im mazali palminim uljem. Nastojali su ih prikazati u što boljem stanju kako bi im podigli cijene. Zatim su prodavani na aukcijama i poslani da rade na plantažama.⁵⁰ Robovi koji su upravo stigli iz Afrike vrijedili su manje nego oni koji su rođeni u Americi ili oni koji su već nekoliko godina živjeli u Novom svijetu. Također je na vrijednost više utjecao njihov očekivani životni vijek nego njihovo poznavanje jezika te znanje za rad na plantaži. Robovi rođeni u Americi imali su duži životni vijek te su se posebno cijenili i manje su bili osjetljivi na bolesti koje su se javljale.⁵¹ Radili su u smjenama koje su mogle trajati cijeli dan ili cijelu noć. Samo su nedjeljom imali slobodan dan. Cijelo vrijeme su radili bosih nogu što je u doticaju s kamenim površinama bilo bolno. Hranili su ih što je moguće jeftinije. Većinom su dobivali slanu govedinu ili sušeni bakalar. Dio afričke kuhinje i kulture se je održao u Novom svijetu zahvaljujući afričkim kuharicama koje su kuhale na plantažama.⁵² Osuđivanje ropstva zabilježeno je još 1688. godine kada je Francis Daniel Pastorius iz Pennsylvanije izdao pamflet.⁵³

⁵⁰ KACHUR, *Slavery in the Americas: The Slave Trade*, 64.

⁵¹ David ELTIS, Frank D. Lewis i David Richardson, „Slave Prices, the African Slave Trade, and Productivity in the Caribbean, 1674-1807“, *The Economic History Review*, Nov., 2005, New Series, Vol. 58, No. 4 (Nov., 2005), 673.-700.

⁵² CIVITELLO, *Cuisine and culture*, 126.

⁵³ Ivanka BOROVIĆ, *Povijest svijeta – velika obiteljska enciklopedija*, Zagreb, 2007.

3. Uloga afričkih kraljevstava u trgovini robljem

Potaknuti željom za poboljšanjem egzistencije afrička kraljevstva uključila su se u trgovinu robljem. Europljani nisu prisiljavali afrička kraljevstva na suradnju i trgovinu robljem, činili su to zbog vlastite koristi. Kako je rasla potražnja za robovima i kako su cijene rasle tako su afrički vladari sve više bili zainteresirani za ovu vrstu trgovine. Europski trgovci su se držali zapadne obale Afrike te nisu ulazili u unutrašnjost. Bilo je slučajeva da su neki od njih ženili afričke žene te su osobe miješanih korijena često aktivno sudjelovale u trgovini robljem.⁵⁴

Sama trgovina robljem u Africi postojala je i prije dolaska Europljana. Zapadnoafrička kraljevstva poput Mali i Songhai koristili su robove kao poljoprivredne radnike. Također se ropstvo prakticiralo na području gornjeg Nila od davnina. Ipak može se reći da je to bio neki drugi oblik ropstva od onog koji se je razvijao u Americi.⁵⁵ U Africi robovi su bili skupi, smatrali su se luksuzom, samo najimućniji mogli su ih si priuštiti te ih je zbog toga bilo brojčano jako malo. Cijenili su ih kao pojedince i smatrali ih nezamjenjivima. Uživali su velike pogodnosti i imali su dobar socijalni status.⁵⁶ Isprva su Europljanima prodavali robove koje su ulovili u okrugu 80 km od zapadne obale Afrike. Kako je rasla potražnja tako je i trgovina zašla dublje u kontinent. Određena afrička kraljevstva okupila bi veći broj vojske, koja bi spaljivala gradove i uzimala na stotine u zatočeništvo. Ako bi ih bilo u manjem broju izvršavali bi prepade. Znali su privezati i do 50 osoba skupa i tako bi ih doveli do obale. Na tom putovanju kroz unutrašnjost do obale često se znalo događati da bi zatočenici umrli od dehidracije, gladi, umora ili pak samoubojstva. Na obali su zarobljenike držali u ograđenom prostoru koji su zvali – *barrocoon*.⁵⁷

Brodovi koji su prevozili roblje nisu samo došli u luku, natovarili teret i otplovili dalje. Trgovci su morali prvo posjetiti lokalnog vladara, pitati za dozvolu da trguju u njegovom kraju te mu donijeti darove. Trgovci su znali čekati i do nekoliko tjedana, dok lovci na robove ne bi uhvatili dovoljan broj. Trgovci su znali obilaziti i nekoliko

⁵⁴ KACHUR, *Slavery in the Americas: The Slave Trade*, 50.

⁵⁵ DUIKER, *World history*, 412.

⁵⁶ Herbert J. FOSTER, "Partners or Captives in Commerce? : The Role of Africans in the Slave Trade", *Journal of Black Studies*, Jun., 1976, Vol. 6, No. 4 (Jun., 1976), 421. - 434.

⁵⁷ KACHUR, *Slavery in the Americas: The Slave Trade*, 50. – 52.

mjesta da skupe dovoljan broj robova. Teret trgovinske robe upućen u Afriku iz Europe iznosio je više od pola troškova ekspedicije koja trguje robljem. Proizvodi koji su uvezeni u Afriku bili su – tekstil, razni metali, školjke kauri koje su se često koristile kao novac, vatreno oružje, barut, alkoholna pića i luksuzna dobra.⁵⁸

3.1 Afrička kraljevstva i njihovi društveni odnosi

Euroljani su često surađivali u trgovini s takozvanim robovima koje je za Afrikance drugačije značenje, na njih više gledaju na sluge ili su im pak služili kao agenti kraljevstva koji su sudjelovali u trgovini i na to gledalo kao cijenjen i značajan položaj. Europljanima je bilo neshvatljivo kako jedan „rob“ može imati tolike ovlasti i raspolagati bogatstvom odnosno dobrima. Za Afrikance robovi nisu imali takvu ekonomsku vrijednost kao za Europljane.⁵⁹ Izuzetak je bilo već spomenuto kraljevstvo Songhai, gdje su se bavili u velikom broju poljoprivrednom proizvodnjom što je uključivalo ekonomski značajnu količinu prisilnog rada. U ostalim Afričkim kraljevstvima vidljivi su feudalni odnosi slični onima kakvi su bili u Europi.

Ašanti, smješteni na području današnje Gane, imali su sustav posjeda sličan Engleskoj u doba normanskog osvajanja. Postojao je koncept vazala i gospodara te su imali piramidalnu strukturu vlasti na čelu s kraljem (*Asantahene*).⁶⁰ Narod Hausa također je imao feudalni sustav na čelu s kraljem (*Sarki*). Ispod Sarkija bili su njegovi vazalni poglavari koji su davali zemlju na obradu slobodnim seljacima (*talakawa*) i kmetovima (*cucenawa*). U Kanem – Bornu postojala je feudalna hijerarhija četiriju društvenih skupina. Postojale su plemićke obitelji – *Kanuri*, ispod njih su bile *Kambe* (slobodnjaci) koji su bili iz redova prijašnjih robova ili pak djeca slobodnjaka koji su bili u braku s robovima. Sljedeća skupina – *Kalia* bili su robovi, stranci zarobljeni u ratu. I četvrta skupina – *Zussanna*, potomci robova, sačinjavali su redove vojske, bili su dio pješaštva. U Ruandi, na području istočne Afrike, postojale su također četiri klase u hijerarhiji. Na vrhu su bili poglavari ili kraljevi. Ispod njih vazali – plemstvo *Watusi*, zatim radnici (*Bahutu*) te *Batwa* koji su najniži u hijerarhiji.⁶¹ Kraljevstvo

⁵⁸ KACHUR, *Slavery in the Americas: The Slave Trade*, 53. – 54.

⁵⁹ FOSTER, *Partners or Captives in Commerce? : The Role of Africans in the Slave Trade*, 421. – 434.

⁶⁰ FOSTER, *Partners or Captives in Commerce? : The Role of Africans in the Slave Trade*, 421. – 434.

⁶¹ FOSTER, *Partners or Captives in Commerce? : The Role of Africans in the Slave Trade*, 421. – 434.

Dahomey imalo je složen društveni sustav sastavljen od velikog broja političkih autonomnih jedinica. Postojao je kult predaka i njegovao se odnos sa svojim mrtvim precima. Dio njihove kulture također je bilo žrtvovanje ljudi s namjerom da služe precima na onom svijetu. Prvenstveno su hvatali u zarobljeništvo ljude s namjerom da ih prinesu u svojim ritualima što je bila neizostavna dužnost, a oni koji nisu žrtvovani nego su ostali takozvani višak bili su proslijeđeni europskim trgovcima robljem. Kralj bi zauzvrat od Europljana dobio školjke kauri koje su korištene kao novac, zatim tkaninu, vatreno oružje i druge predmete.⁶² Dok se u modernom europskom društvu porez prikuplja u svrhu pretvaranja u javno dobro i razne usluge, afričko kraljevstvo Dahomey primjer je u kojem je davanje poreza imalo više funkciju iskazivanja lojalnosti kralju i čitavoj zajednici, vrlo slično zapadnjačkom darivanju poklona.⁶³

U Africi robovi su imali prava, često su zarobljenici postajali vazali i slobodni ljudi, a slobodni ljudi su često postajali razni poglavari. U kraljevstvu Bambara vladao je niz takozvanih „generala – robova“. Argument koji su koristili Europljani da su i Afrikanci prakticirali ropstvo kao opravdanje za trgovinu robljem ne stoji. Afrički robovi su bili ratni zarobljenici, oni koji su kršili zakone, bespomoćni ljudi koji su tražili sigurnost i zaštitu u imućnoj obitelji. Nije bilo oduzimanja svih čovjekovih prava.⁶⁴

Vatreno oružje može se smatrati posebnom okolnosti koja je potakla Afrikance da sudjeluju u atlantskoj trgovini robljem. Kada su došli u doticaj s Europljanima postojalo je europsko tehnološko napredovanje. Upotreba vatrenog oružja u Africi dovela je do promjene u tradicionalnoj vojsci. Vladari su počeli smatrati da im je upravo to oružje neophodno za sigurnost. Tako se je stvorio kružni ciklus. Koristili su oružje sve više u namjeri da zarobe robove, što je dovelo do nabavljanja još više oružja za svoju sigurnost, te su nastavili sa zarobljavanjem jer su jedino robovima mogli kupiti vatreno oružje.⁶⁵

⁶² Dov RONEN, “On the African Role in the Trans-Atlantic Slave Trade in Dahomey“, *Cahiers d'Études Africaines*, 1971, Vol. 11, Cahier 41 (1971), 5. – 13.

⁶³ RONEN, *On the African Role in the Trans-Atlantic Slave Trade in Dahomey*, 5. – 13.

⁶⁴ FOSTER, *Partners or Captives in Commerce? : The Role of Africans in the Slave Trade*, 421. – 434.

⁶⁵ FOSTER, *Partners or Captives in Commerce? : The Role of Africans in the Slave Trade*, 421. – 434.

4. Posljedice Atlantske trgovine robljem

Zahvaljujući ovoj ustaljenoj mreži trgovine došlo je do povećanja proizvodnje hrane te razmjene kultura biljnog i životinjskog svijeta s kontinenta na kontinent, a gospodarska prevlast počela se je prebacivati iz Azije u Europu.⁶⁶ Mnoge afričke prehrambene namirnice unijele su promjene u Novi svijet. Veliki doprinos u tome su imali porobljeni kuhari, posebno žene, čija su sjećanja, kreativnost, trud i sposobnosti doprinijeli razvoju nove kuhinje i novih jela na području kolonija.⁶⁷ Zapadna Afrika bila je dom mnoštvu etničkih skupina, raznih jezika i bogatom kulturnom baštinom. Zarobljenici nisu sa sobom donijeli značajnu količinu materijalnih stvari, ali donijeli su svoja znanja i sjećanja o kulturama.⁶⁸ U Africi su uzgajali zrno divlje trave (riža), lubenice, proso, patlidžane, luk češnjak, okru ili bamiju. Trgujući s Amerikom došlo je do upoznavanja s kukuruzom, čili paprikom, kikirikijem, slatkim krumpirom. Hrana prvenstveno zapadne Afrike doživjela je transformaciju upravo zahvaljujući Europljanima i američkim domorocima. Namirnice poput leća, repe, mahunarki, riže i rižinog pudinga, šipka te datulja dospjele su u Novi svijet.⁶⁹

Atlantska trgovina robljem izazvala je depopulaciju stanovništva Afrike, posebno na području današnje Angole i južno od rijeke Kongo.⁷⁰ Smatra se da je oko 12 milijuna robova bilo izvezeno iz Afrike. U tu brojku ne uključuju se oni koji su umrli prilikom hvatanja odnosno prilikom vršenja prepada od strane lovaca te oni koji su umrli na putovanju brodom. Dalje trgovina je izazvala porast korupcije što je dovelo do političke nestabilnosti. Često je bilo slučajeva da je netko bio lažno optužen za vještičarenje ili neke druge zločine. Ljudi su počeli hvatati druge iz zajednice, sudske kazne za razne zločine pretvorene su u ropstvo. Primijećeno je da područja koja su najviše bila pogođena trgovinom robljem su imala najmanje razvijen politički sustav, a i u novije vrijeme nakon neovisnosti ta područja su i dalje nestabilna sa sporim gospodarskim rastom.⁷¹

⁶⁶ Charles H. PARKER, *Global Interactions in the Early Modern Age*, New York, 2010., 86.

⁶⁷ Carol, HELSTOSKY, *The Routledge history of food*, New York, 2015., 115.

⁶⁸ HELSTOSKY, *The Routledge history of food*, 416.

⁶⁹ HELSTOSKY, *The Routledge history of food*, 116.

⁷⁰ DUIKER, *World history*, 414.

⁷¹ Nathan NUNN, "The Long-Term Effects of Africa's Slave Trades", *The Quarterly Journal of Economics*, Feb., 2008, Vol. 123, No. 1 (Feb., 2008), 139.-176.

Trgovina robljem također je utjecala je na društvene strukture, zabilježeno je u nekim afričkim zajednicama da je došlo do promjena u pogledu na brak. Zbog toga što su najviše mladi muškarci odvedeni u zarobljeništvo nastao je demografski višak mladih žena te je to dovelo do rasta poligamije i konkubinata. Također mnoge afričke žene zbog tih promjena koje su izazvale manjak muškaraca dobile su priliku da prošire svoje područje djelovanja te su zauzele važnije pozicije u pogledu rodbinskih odnosa.⁷²

U Americi na engleskoj koloniji Virginiji se krajem 17. stoljeća počinje razvijati hijerarhijsko plantažersko društvo koje se stvorilo na temelju crnačkog rada, a kasnije se javlja i u ostalim kolonijama. To društvo činili su veliki plantažeri kojih je bilo u manjem broju te su oni imali vodeću ulogu u političkim, kulturnim i društvenim segmentima. Uglavnom su vodili rastrošni život, a mnogi su se nakon što su stekli bogatstvo vratili u Englesku.⁷³ Također trgovina robljem označila je početak snažnog rasizma kako u Americi tako i u ostatku svijeta.⁷⁴

⁷² VOLKER – RASOR, *Rani novi vijek*, 455.

⁷³ VOLKER – RASOR, *Rani novi vijek*, 99.

⁷⁴ DUIKER, *World history*, 414.

Zaključak

Dolaskom Portugala na obalu Afrike započela je transatlantska trgovina koja se još naziva trokutna trgovina te je njezin značajan dio bila trgovina robljem. Nakon Portugala i ostale europske zemlje poput Španjolske, Nizozemske, Engleske i Francuske uključile su se u tu trgovinu. Europljani su u Afriku donosili vatreno oružje, tkaninu, alkohol i drugu robu te uzimali robove koje su prevozili u Novi svijet iz kojeg su pak u Europu prevozili kavu, duhan, pamuk, šećer, rum. Isprva se trgovina odvijala na zapadnoj obali Afrike, no kako je potražnja rasla tako je i trgovina prodirala u unutrašnjost kontinenta. Afrikance su otimali lovci na robove koji su radili za afričke trgovce robljem te su ih slali na teška putovanja Atlantskim oceanom. Uvjeti na brodovima su bili teški i mnogi su umirali. Oni koji su uspjeli doći živi do odredišta bili su prodavani na aukcijama. Kao robovi bili su prisiljavani raditi na plantažama šećerne trske, duhana, pamuka i dr. Eksploatacijom afričkih crnaca Europljani su imali velike profite te su se europske zemlje ekonomski razvijale. Iako je ova trgovina značajno povezala kontinente, obogatila europska kraljevstva i plantažere, doprinijela širenju biljnih i životinjskih vrsta, uništila je mnoge živote, izazvala depopulaciju stanovništva Afrike te doprinijela razvoju jakog rasizma koji se osjeti sve do danas.

Literatura

- Borovac, Ivanka, *Povijest svijeta - velika obiteljska enciklopedija*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2007.
- Civitello, Linda, *Cuisine and Culture*, John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey, 2008
- Dewald, Jonathan, *Europe 1450 to 1789: Encyclopedia of the Early Modern World*, Vol. 4 & Vol. 6., Charles Scribner's Sons, New York, 2004.
- Duiker, William J. & Spielvogel Jackson J., *World history*, Cengage Learning, Wadsworth, 2010.
- Fogel, Robert William, *Without Consent or Contract: The Rise and Fall of American Slavery*, Norton, New York, London, Ontario 1989
- Goldstein, Ivo., *Povijest svijeta –Doba apsolutizma (17. stoljeće) - sv. 10.*, Jutarnji list, Zagreb, 2008.
- Helstosky, Carol, *The Routledge history of food*, , Routledge, New York, 2015.
- Hunt L., Martin T. R., Po-chia Hsia R., Smith Bonnie G., *The Making of the West*, Bedford/St. Martin's, Boston, 2009.
- Kachur, Matthew., *Slavery in the Americas: The Slave Trade*, Infobase Publishing, New York, 2006.
- Parker, Charles, H., *Global Interactions in the Early Modern Age „International Markets and Global Exchange Networks“*, Cambridge University Press, New York, 2010.
- Pilcher, Jeffrey, M., *The Oxford Handbook of Food History*, Oxford University Press, New York, 2012.
- Rawley, James. A, Behrendt Stephen D., *The Transatlantic Slave Trade : A History, Revised Edition*, University of Nebraska Press Lincoln i London, 2005
- Völker-Rasor, Anette, *Rani novi vijek*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2016.

Članci :

Eltis, David, Lewis, Frank, D., Richardson David, „Slave Prices, the African Slave Trade, and Productivity in the Caribbean, 1674-1807“, *The Economic History Review* , Nov., 2005, New Series, Vol. 58, No. 4 (Nov., 2005), 673.-700.

Foster, Herbert, J., „Partners or Captives in Commerce?: The Role of Africans in the Slave Trade“, *Journal of Black Studies* , Jun., 1976, Vol. 6, No. 4 (Jun., 1976), 421.- 434.

Nunn, Nathan, „The Long-Term Effects of Africa's Slave Trades“, *The Quarterly Journal of Economics* , Feb., 2008, Vol. 123, No. 1 (Feb., 2008), 139. – 176.

Richardson, David, „Shipboard Revolts, African Authority, and the Atlantic Slave Trade“, *The William and Mary Quarterly* , Jan., 2001, Vol. 58, No. 1, New Perspectives on the Transatlantic Slave Trade (Jan., 2001), 69.-92.

Ronen, Dov, „On the African Role in the Trans-Atlantic Slave Trade in Dahomey“, *Cahiers d'Études Africaines* , 1971, Vol. 11, Cahier 41 (1971), 5. – 13.

Web stranice :

„Asiento“, *Proleksis enciklopedija online, Leksikografski zavod Miroslav Krleža*, 2013., <https://proleksis.lzmk.hr/9611/> - (pristup 15.7. 2021.)

„Nizozemska“, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, Leksikografsko izdanje Miroslav Krleža*, 2021., (<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=43943> pristup 20. 8. 2021.)